

Valóság és virtualitás határán – Az elektrográfia kaposvári szálai

GYENES ZSOLT

MATE Kaposvári Campus Rippl-Rónai Művészeti Intézet,
H-7400 Kaposvár, Bajcsy-Zsilinszky Endre u. 10., e-mail: dyenes@gmail.com

GYENES, Zs.: *On the Border of Reality and Virtuality – Electrography in Kaposvár*.

Abstract: Electrography is a form of artistic expression dating back twenty years, a genre which antecedents date back to the 1970s and 1980s. The intermedial exhibitions and art events in Kaposvár and the experiments of the artists working here played a major role in the development of Hungarian electrography. The study – starting with a brief definition of the genre – gathers and describes these facts, which are also less known to the profession.

Keywords: Electrographic art, xerox-art, electrography, intermedia, experimental visual art, techno-media, audiovisual work of art

Fogalomhasználat

Az elektrográfia, illetve az elektrográfia magyarországi története közel három évtizedre nyúlik vissza időben. A két kifejezést célszerű azért elkülöníteni. Mindkettő a fotográfiai, a költészeti és a grafikai eredők felbontásából adódó határ-műfajként aposztrófálható¹, de megfigyelhető az is, hogy miképpen mozdulnak el, finomodnak az idők folyamán a felállított kategóriák. A korai, a témához kötődő írásoktól kezdve – az 1990-es évektől, amikor még az elektrográfia volt a középpontban – a későbbi váltásig – nagyjából az ezredfordulónál, amikor pedig az elektrográfia kiterjesztett kategóriája jelent meg – a felállított alapkategóriák azért mindvégig alkalmasak maradtak a műfaj érdembeli meghatározásához.

Az elektrográfia/elektrográfia a hagyományos művészeti kifejezésekhez, műfajokhoz képest szorosabban kötődik a kísérletezéshez. Ez fakad technomediális természetéből, illetve az új lehetőségek feltárulkozásából.

A továbbiakban inkább az elektrográfia fogalmára, jellegére érdemesebb fókuszálni! N. Mészáros Júlia szerint ide tartozik minden olyan műalkotás, amely valamely elektromos, videó- és digitális technikával jön létre és a technikai eszközök nyomhagyási, grafikai vagy más, tisztán vizuális képkalkotó sajátosságain, valamint lehetőségein alapul. Tehát az említett új médiumokkal, mint sajátos technikával, kifejezési eszközzel való új látásmód, új művek, tartalmak megvalósítása a cél.

Az elektrográfia és elektrográfia, sok esetben összemossott fogalomhasználatát legelőször Kovács Borbála határozta meg, pontosabban választotta szét „megnyugtató módon”.

„Az *Árnyékkötők* és köre 90-es évek első felében folytatott tevékenysége és a lap által tükrözött szemlélet alapján elmondható, hogy az *elektrográfia* ekkor még elsősorban fekete-fehér, így döntően grafikus megjelenésű művészetet jelentett. Az évek során megjelentetett alkotások és elméleti írások nyomán kirajzolódott az irányzat sajátossága. Így az elektrográfia önálló műfaj (vagy irányzat), mely azonban a már ismert műfajok közül a grafikához áll legközelebb. (...) Az ezredfordulóra már hazánkban is megerősödött a számítógép alkalmazásával készült művészeti alkotások szerepe. A computer nemcsak a színek, de új képkalkotási lehetőségek megjelenését is jelentette. Az elektrografikában rövid idő alatt szinte kizárólagossá váló digitális technika révén az irányzat már a korábinál egyértelműbb módon határolódott el a hagyományos grafikától. A két műfaj fogalmi elkülönítése céljából javasolta *Bohár András* esztéta az *elektrográfia* kifejezést, mely egyébként elődjéhez hasonlóan magába foglal minden elektromos, illetve elektronikus eszközzel készült nyomatot.”² Az elektrográfia tehát inkább az 1980–90-es évek műfaja, mely a fénymásolásban (xerox) és telefax technikában tárgyiasul leginkább, így „az alternatív szféra másolásművészetéből bontakozott ki”.³ Míg az elektrográfia az ezredforduló óta használatos összefoglaló kategória, elsősorban a széles körű digitális megoldások területe. Az elektrográfia tárháza folyamatosan bővült/bővül az elmúlt két évtizedben, megjelent például a videó, az elektronikus installáció, de még a robottechnika felhasználása is. A művek egy része átlépett a kettőből a három-, illetve a négy-dimenzióba.

Előzmények Kaposváron, az 1990-es évek

A küldeményművészet (mail-art), a happening, a performansz építőelemei és a konceptualista gondolkodás főleg a korai elektronikát (is) használó műveknél kap jelentőséget. A kilencvenes években a fax és a xerox (fénymásolás) technikája kiemelt ebben a viszonylatban. Fontos, természetesen a fotografikus kép (fotográfia, videó) alkalmazása is.

Az elmúlt közel három évtizedben feltűnő, hogy Kaposváron milyen fontos művészeti események valósultak meg a tárgyalt téma viszonylatában. Álljon itt egy lista kiegészítésekkel ellátva, mely ezt az állítást erősíti meg.

1 Bohár 2003.

2 Kovács 2011.

3 Szombathy 2012, 7.

A sort az 1991-es Árnycskötők kiállításával kell kezdeni. Ez a rendezvény a FÁME, Fény-Árnyc Művészeti Egyesülettel közösen valósult meg az SMK-ban (Somogy Megyei Művelődési Központ). Három évvel később a kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola aulájában Batai Sándor képzőművész a Berzsényi Dániel Irodalmi és Művészeti Társasággal karöltve szervezett telefax kiállítást „A fénymásolás népművészet” címmel. A „Vizuális költészet” a Tanítóképző Főiskola aulájában, 1995-ben került megrendezésre, a Magyar Műhely folyóirattal közösen. Ugyan ebben az évben „Közép-Kelet-Európai Képeslap 2.” címmel valósult meg nemzetközi mail-art kiállítás 127 résztvevővel. A kiállítás rendezője Vörös András és a Kapos Art Egyesület, helyszíne a Kapos ART Galéria (Somogy Megyei Művelődési Központ) volt. A kaposvári Együd Árpád Városi Művelődési Központban „Ars Poetica” címmel szervezett telefax kiállítást Batai Sándor és a Berzsényi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság 1996-ban. Egy évvel rá szintén az „Együdben” a „berzsényisek”, továbbá Batai, Bohár András és Harangozó Ferenc rendezésében nyílt kiállítás „Elektrografika” címmel. Ezen a bemutatón kaposvári lakosú, illetve kaposvári kötődésű kiállító művészek, Batai Sándor, fenyvesi Tóth Árpád, Harangozó Ferenc, Klencsár Gábor, Kovács Borbála és Ország László voltak.

Az „Eredeti és/vagy másolat” (1998) a Csokonai Teremben, a Berzsényi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság égisze alatt jött létre nemzetközi művészek bevonásával. Kaposvárhoz kapcsolódó kiállítók ezen Batai, Bohár, fenyvesi Tóth Árpád, Harangozó, Klencsár és Ország László voltak. Az esemény szervezésében a Berzsényi Társaság és Batai mellett Bohár András is részt vállalt. A három telefax kiállításnak önálló katalógusa is megjelent. („A fénymásolás népművészet”, „Ars Poetica” és „Eredeti és/vagy másolat”). Az utóbbi újraközlése a Képirás füzetek egyik 2012-es kiadványa. A kaposvári Vaszary Képtárban „Közép-Kelet Európai Képeslap 3.” címmel nemzetközi mail-art kiállítás valósult meg Vörös Andrásék szervezésében 1997-ben. A megnyitó napján alkalmi postahivatal működött napi bélyegzéssel. A kiállítási anyag a következő évben a budapesti Újpest Galériában is megtekinthető volt. Az „Elektrografika” és az „Eredeti és/vagy fénymásolat” című kiállításokról Klencsár Gábor készített videofilmeket, melyek elérhető, fontos dokumentációk. A Csokonai Terem (Galéria), újabb nevén a K.B. Galéria, utóbbi években Rippl Galéria a kétezres években is fontos kamarakiállítások helyszíne (ezekről később).

A másolás-művészetnek nagy szerep jutott a mail-art műfajában, mozgalmában is. Az interakció leginkább a fax-akciók kapcsán érhető tetten. Az ezredfordulótól mindez átmeny technikai és ahhoz kapcsolódó esztétikai értelemben is a digitális érába.

A korai kísérletezők közül a kaposvári régióhoz köthető fenyvesi Tóth Árpád (1950–2014) művészete. Személye, munkássága túlfeszítette a műfaji határokat. Korántsem megszokott „képregényei” a képek közötti kapcsolatok viszonylatában nem lineárisak, nem narratívák, hanem asszociatívák.⁴ Intermediális szemlélete sajátos vizuális költészetet hozott létre. A művész élete nagy részét a hivatalos és underground művészeti színterektől egyaránt távol, Balatonfenyvesen töltötte. Törekvései elsősorban az avantgárd örökségéhez kapcsolódtak. A hatvanas évek közepén elmerült a vizuális költészetben; a kollázs technikáját, grafikai elemeket és szemiotikai kutatások eredményeit használta fel. Első képregényeit 1972-ben készítette, 1975-ben pedig csatlakozott a mail art hálózathoz, és így tagjává vált a kiterjedt nemzetközi mozgalomnak.

Tárgyunkhoz szorosan köthető a tevékenysége Klencsár Gábor kaposvári intermédia művésznak, aki részt vett pl. az 1996-os és 1997-es kaposvári telefax, illetve elektrografika kiállításokon (pl. „Ősrobbanás” című művével). Klencsár, Káplán Gézával együtt két Képirás füzetet is jegyez. „A tárgyak léle(g)zete” című kiadványban a fotográfia és a szöveg teljes mértékben kiegészítik egymást, egyenrangú partnerként jelennek meg. A két szerző „tárgyakkal gondolkodik a tárgyakról. A tárgyak úgyis fennmaradnak, nélkülünk...”⁵ Az „Éneklő Akadémia” Káplánon és Klencsáron kívül kibővült Lékai Sándorral és Novák Istvánnal, mint alkotótársakkal, társszerzőkkel. A csoport 1980-as évektől datált, médiumokat átívelő és egyesítő művei, performanszai és szövegei egyedülálló helyet foglalnak el a vidék, de legfőképpen Kaposvár progresszív művészeti életében. A következő idézet Klencsártól származik, és jól sűríti, exponálja azokat a problémákat, gondolatokat, melyek ebben az írásban is többször felbukkannak, és azon túl a csoport „hangulatát”, hozzáállását is tükrözi az adott társadalmi-egyéni léthez, élethez kötődve. „Mióta képtelenek vagyunk élni, mindent rögzítünk, digitalizálunk, nehogy megsemmisüljön valami fontos, valami számunkra is megfoghatatlan, amiről feltételezzük, hogy ez volt az életünk. De, valahol a nullák és egyek között, egyre könnyebbek és kevesebbek leszünk. Mikor a tiszta hangot sem meghallani, sem megszólaltatni nem tudta már senki, szükség volt egy szintetizátorra. És ez a hangzás tetszett. És ugyanígy az eredeti fotónál, képnél hitelesebbnek hatott az ezeknek csak nyomait, képmaradványait tartalmazó fénymásolat, fax, elektrografika. E képek, hangok, de szövegek is azzal hatnak, ami nincs is rajtuk, bennük igazán. Egy valaha volt vagy vágyott tökéletes egész génjeinkben őrzött emlékét idézik, és egyben szólnak annak megsemmisüléséről. Már nem vagyunk régiek, és még nem is vagyunk igazán újak. Az élet már nem igazán élet, és még nem is annyira virtuális, hogy ne fájni a hiánya.”⁶

4 Fenyvesi Tóth 2001.

5 Klencsár-Káplán 2008.

6 Éneklő Akadémia 2018, 20.

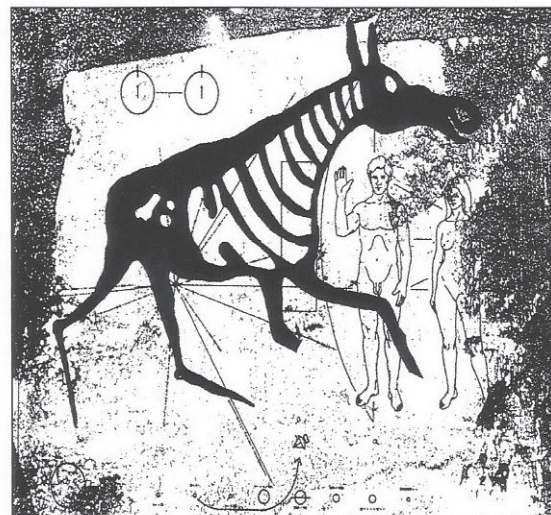
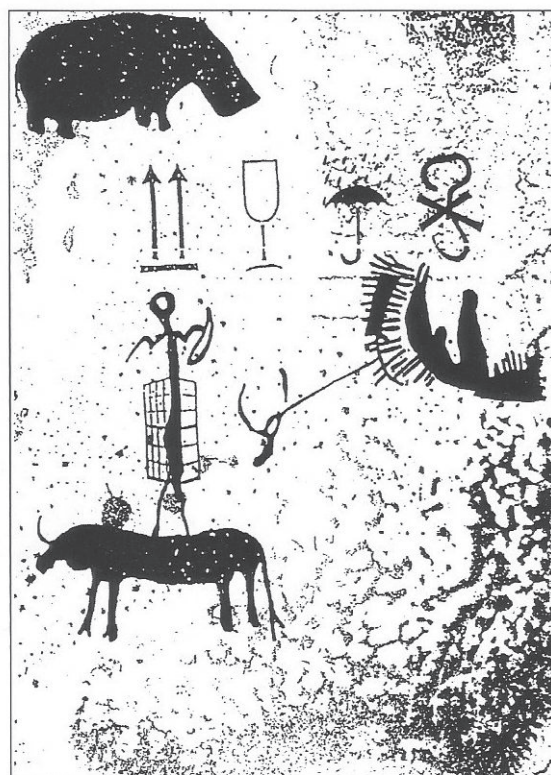
Kiállítások, események Kaposváron az ezredfordulót követően

A Magyar Elektrográfiai Társaság (MET) 2001-ben alakult meg Budapesten a Bartók 32 Galériában. Alapítói közül többen kaposváriak, illetve kaposvári kötődésűek: Bártai Sándor, Bohár András, Harangozó Ferenc, Kováts Borbála és Ország László. Közülük erősebb szálakkal kötődik a megyeszékhelyhez Bártai, Harangozó és Ország.

„Az emberi kultúra írásos-szöveges relikváiának, illetve vizuális emlékképeinek sajátosan kiművelt tartósítása mentén bontakozik ki Bártai Sándor elektrográfiai munkássága. (...) ...alapvetően a múltba visszavetülő emberi emlékezetet tematizálja... (...) Alkotásain immár nem annyira a konkrét üzenetek a mérvadóak, nem a személyre szabott dokumentumokat kell keresni bennük, hanem azokat a foszlányokat, töredékeket, melyek főként egymással érintkezve, egymással interferálva teremtenek univerzális esztétikai értéket.”⁷ Bártainak, az 1985 és 1995 között készült „Barlangrajzok” című elektrográfia sorozata kapcsán elmondható, hogy tér-időben csúsznak össze az egyes jelek, jelentések és alkotnak új mezőket. A szembeállítás többirányú; vizuális és szemantikai (1. ábra). „Íráskép” címmel 2002-ben került megrendezésre a képzőművész retrospektív kiállítása a kaposvári Vaszary Képtárban, melynek kurátora Szeifert Judit volt.

Harangozó Ferenc alapítója volt a kaposvári Rippl-Rónai Stúdióknak. Szemléletének alakulásában a Martyn Ferenc-féle organikus absztrakció játszott döntő szerepet. Asszociatív úton épülő formákból stilizál töredékszerű, szürreálisan csapongó vizuális felületeket. A képzőművésznek 2004-ben jelent meg a Képirás kiadványok egyik füzeteként „Elektrográfiaiák” című gyűjteménye. Előszavát, mint néhány más hasonló kiadvány esetében is, Bohár András írta. A művész töredezett, montázszerű vizuális szerkesztésmódja olyan részletgazdag, sőt bizonyos részleteiben festői jelformákat teremt, melyek mintha műholdról készült felvételek, kivágatok lennének. A sorozatok címei is az alapformákra, az alapelemekre utalnak (pl. Kereszt, Földből, Kezdetben, Csillagvilágok, Körtánc). (2. ábra)

Ország László munkássága szintén kiemelkedő fontosságú az elektrográfia hazai alakulásában. „Körös-torok” című albuma 2010-ben jelent meg a Képirás nyomtatott sorozatában. A kiadvány olyan elhagyatott helyszín(ek)en készült fotósorozatot tár a néző elé, ahol az ember nyoma, mint „forradás” maradt hátra. Textúrák, faktúrák, sűrűfények, kalligrafikus nyomok, agyag és anyagszerűség az aranybarna végtelenségben (homokban), továbbá a részletek és az egész egysége; a léptékváltás átértelmező szerepe; – ilyen formán ragadhatjuk meg a képek esszenciáját. A sorozatból a kaposvári egyetemi K.B. Galériában nyílt kiállítás az album megjelenése idejében. Ország másik, nyomtatásban megjelent, 2014-es keltezésű füzete a MONITOR SCAN címet kapta. A sorozathoz

1. ábra. Bártai Sándor: Barlangrajzok, 1991.
(a művész szíves jóvoltából)

Bohár András írása társul bevezetőként. Ország egyedi módon, a működő televízió/adás beszkenyelésével kísérletezett. Többirányú folyamatok „sűrűsödnek” az állóképeken. A rögzítékényszer és a rögzíthetetlenség kettőssége, vagy inkább feszültsége járja át a sorozatot. Jelenkori pop-art? – tehetjük fel a kérdést. Az idő egyfajta birtokbavétele, „meglovagolása” a sorozat. A képek megőriznek, de egyben kioltanak is, töredékekre bontják a másodlagos valóságot. A valószerű

7 Szombathy 2012, 16.

2. ábra. Harangozó Ferenc: *Földből I.*, 2002.
(in: *Elektrográfikák, Képirás Füzetek*, 2004, 16. o.)

még valóságosabbá válik és ilyen formán le is válik a valóság képi reprezentációjáról. (3. ábra)

A SoBaBu Vizuális Művészeti Egyesület az ezredfordulót követő évtizedben működött. Elnöke Gyenes Zsolt, titkára Lieber Erzsébet volt. A csoportosulás neve onnan eredt, hogy somogyi, baranyai és budapesti művészeket fogott össze; leginkább a kaposvári közép- és felsőfokú művészeti képzésben dolgozó művésztanárokat. A nagyjából egy évtizedes aktív tevékenysége a szervezetnek kiállítások és szimpozionok szervezésében, megvalósításában és ahhoz kapcsolódó katalógusok kiadásában realizálódott. Sokféle technika, művészeti megközelítés kaphatott helyet itt, éppen ezért a legújabb médiumok használata, az elektrográfia is gyakran felbukkant kiállításaikon.

Az első tematikus egyesületi bemutatkozón, mely a „Projekció” (2002) címet kapta és a Kaposvári Szín-Folt Galériában és a Vaszary Képtárban került megrendezésre, felbukkannak azok az alkotók, művek, melyek az itt tárgyalt témához köthetők. Hendzsel Ilona elektrografikát mutat be, mely (írás)töredékekre, kontrasztokra és a léptékváltásra épül (Projekció). Jancsikity József munkái az elektrográfia azon markáns vonulatához kapcsolhatók, ahol a fotók digitális átalakítása a folyamat gerince (A túlsó oldal I-II.). Leitner Sándor „bábui” az avantgárd intermediális fénykísérleteinek, felvetéseinek továbbgondolásának, azok posztmodern megvalósításának is

tekinthetők (Ember-projekciók). Lendvai Péter plexire szitázott portréja transzparens módon építkezik, a fényt helyezi előtérbe. A mű grafikai megjelenése számítógépes megjelenést hordoz (Ónarckép). Lieber Erzsébet variált fotó-lapjai kis, finom elmozdulásokkal, manipulációval formálják a szekvenciát (Vetületek).⁸

A „Horizont” (2003) című kiállításon, mely a Csokonai Galériában valósult meg, Jancsikity József digitális fotógrafikát állít ki („Ich seh’ so gerne / in die Ferne”, é. n.). Kováts Borbála és Ország László, a már újonnan bevezetett elektrográfia megjelölést használják műveik kapcsán (Kováts: *Föld I.*, 2001, Ország: *Stég*, é. n.). Lieber Erzsébet és Mojzer Tamás digitális fotómontázzsal jelenkezik (Lieber: *Horizont-egyeztetés II.*, 2003, Mojzer: *Erőszakos performance vízszintes vonallal*, 2003).⁹

A „kiVETÍTÉS” (2004) kiállítás a Vaszary Képtárban került megrendezésre meghívott művészekkel kiegészülve. Baktay Patrícia „házimozija” megragadó intermediális munka. Bohár András „Négy évszak” című sorozata a klasszikus, „csúsztatott másolástechnikára” épül. Kováts Borbála elektrográfiaja (Mikroorganizmusok), a tőle megszokott gazdag vizuális elemekkel, felületekkel, illetve rétegekkel építkezik. Leitner Barna installációja (Feedback) aktuális mediális/művészeti kérdéseket boncolgat. Ország László multimédia műve a múlt és jelen szembeállítására és ugyanakkor egyesítése is (Esti harmónia). Papp Pala László elektronikus installációja nem kevés iróniával szól napjaink tömegkommunikációs stratégiáiról (Pala TV). Sigmund Géza objektje és vetítése a Moholy-Nagy, Kepes, Schöffer hagyomány folytatásának tekinthető (Metropolisz). A Vulgár Projekt „népmeséje” a különféle médiumok szintézisen alapul.¹⁰

A „Posztmédia” (2009) című kiállítás és hozzá kapcsolódó szimpózium a Kaposvári Egyetem Művészeti Kara K.B. Galériájában került megrendezésre. Ezen a bemutatón, ennek a soroknak az írója, a Kaposvári Egyetem Egészségügyi Centruma támogatásával és közreműködésével megvalósított, CT technikára épülő installációját valósította meg. Ennek alapját, az elterjedt orvosi képalkotó technikai megoldásra épülő animáció alkotta (Reggeli vizsgálat, 2009). Művészet és tudomány, elektronika, analóg és digitális fúziója; ezek lehetnek a munka kapcsán a további hívószavak.¹¹ Károly Sándor interaktív, flash-technikával készült műve a fotográfia természetének kiterjesztését jelenti (Point and Click, 2009). Papp Pala László interaktív videója teljes mértékben „behúzza”, bevonja a nézőt a mű terébe (Urbanization Zoom, 2008). Szócs Andrea a vetített képet ötvözi a körbejárható plasztikával, így alkotva ezáltal teljes egészet (A Széchenyi fürdőben, 2009).¹²

A volt SoBaBu Vizuális Művészeti Egyesület tagjai közül, mint látható, többen is kísérleteznek szisztematikusan az elektronikus média művészi lehetőségeivel. Álljon itt még néhány példa.

8 Gyenes-Jancsikity 2002.

9 Gyenes-Lieber 2003.

10 Gyenes-Lieber-Papp 2005.

11 Gyenes 2018.

12 Gyenes 2009.

3. ábra. Ország László: *Monitorscan (9)*, 2011.
(a művész szíves jóvoltából)

Károly Sándor Áron fotó alapú elektrográfiai leginkább az ezredfordulót követő évtizedben készültek. „Ex Libris” (2003) című digitális montázsa a repetíció és kimozdítás kettősségére épülő látvány (4. ábra).

Papp Pala László „ProjektorPixels 1” (2006) című műve a klasszikus video esztétikáját ötvözi a számítógépes beavatkozások sajátos nyelvezetével, mindezt állóképben (5. ábra). Számára a mozgóképet és az állóképet sok esetben csak egy hajszál választja el; az egyik könnyedén átalakulhat a másikba.

Mojzer Tamás a video és performansz felől közelít az elektrografiához. Állóképei sok esetben „melléktermékek”, a video-dokumentációkból kiemelt állóképek, melyek újabb átalakítások kapcsán nyerik el végleges formájukat. (6. ábra) Alkotói módszerében az utalás klasszikus művekre, a parafrázis nagy szerepet játszik. Ebben az esetben a „megtisztulás rituáléján át” leginkább Degas idéződik meg. Mojzer a mellékelt képhez is kapcsolódó nagyobb sorozatát a MET Galériában mutatta be Budapesten 2016-ban.¹³

Lieber Erzsébet a következőket írta 2021-ben készült műve kapcsán: „Írás-jelek 1. című munkám az Írás-jelek sorozatom első képe. Műfaja digitális fotográfia alapú konkrét kép. Digitális munkáim két nagy

csoportba sorolhatók: digitális fotográfia alapú objektív festmények/képek, valamint a digitális fotográfia elemeit felhasználó, egyéb digitális technikákat (képalkotó szoftverek műveleteit) is alkalmazó, az eredeti fotográfákat, vagy azok elemeit átíró konkrét képek. Míg a digitális fotográfia alapú objektív festményeknél kizárólag olyan utómunkákat végzek az eredeti képen, amelyek legfeljebb hatásában értelmezik át az eredeti (rögzített) képvilágot, addig digitális vegyes technikákat alkalmazó konkrét képeim az eredeti képi környezetektől elszakadó, azokat átíró, autonóm képi világokat teremtenek. Sorozataim egyetemes témákat érintenek (Víz-fényképek, Titkos kert, Kezdetben, Harmadkor, Aranykor, Atlantisz, Koyaanisqatsi, Solaris, Írás-jelek stb.). (...) Digitális munkáim eddig printek, nyomatokból összeállított egységek, vetített képek, illetve installációk formájában jelentek meg különböző hazai és nemzetközi kiállítások reális és virtuális tereiben, továbbá land art projektek részeként.”¹⁴ (7. ábra)

A „Rippl-Rónai értelmezések az elektrográfia nyelvén” című közös szabadtéri kiállításon volt látható 2011-ben ennek a tanulmány szerzőjének egyik munkája. (8. ábra) A konceptuális alapú mű érdekessége, hogy az internet véletlen-generált „képességeit” hasz-

13 Mojzer 2016.

14 Lieber 2021.

4. ábra. Károly Sándor Áron: *Ex libris*, 2003. (a művész szíves jóvoltából)

nálva készült. Cornelia Sollfrank szabad felhasználású net.art generátora a keresőbe beírt név vagy fogalom alapján különféle műveket szerkeszt össze a neten talált képekből. A felhasználó művész szerkesztővé válik és kiválasztja a számtalan lehetséges változat közül a neki tetszőt. Az eljárás további kérdéseket vet fel, mint pl. ki a szerző, vagy mennyire lehet hiteles egy robottechnikán alapuló eljárás. A paraméterek azért mégsem végtelenek és „önjórók”, hanem egy tudatos alkotói szerkesztés eredményei.

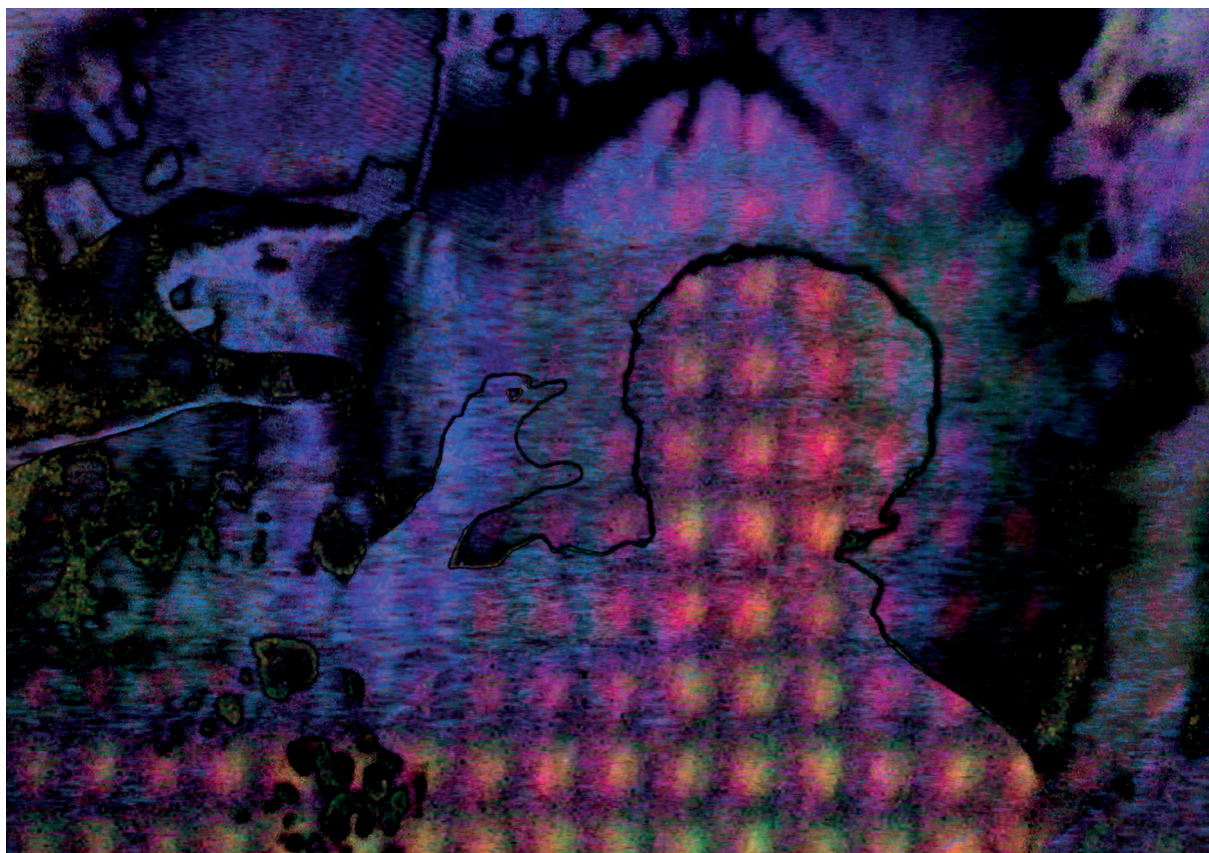
A jelen szerző az elektrográfia kiterjesztettebb, dinamikusabb változatával foglalkozik több mint egy évtizede; audiovizuális opusokat alkot. „Szinkronia” sorozata közel kétszáz rövid vizuális zenei kísérletet foglal

magában.¹⁵ A sorozat korai darabjaiból jelent meg egy válogatás a Képirás DVD-k keretében „Szinkronia/ Synchrony” címmel 2012-ben.

Az utóbbi időben a „konzerv” audiovizuális művek mellett e sorok írója érdeklődésének körébe kerültek az élő elektronikus előadások, a „komprovizációk” is. (9. ábra). A kifejezés arra utal, hogy nem teljesen élő improvizáció maga a produktum, hanem keveréke az előre elkészített szekvenciáknak (kompozíció), melyek végső, megismételhetetlen formájukat ott a helyszínen, az adott térben és időben nyerik el (improvizáció). Ezek a performansok az esetek nagy részében másokkal együtt, leginkább párban valósulnak meg.¹⁶

¹⁵ Gyenes 2022b.

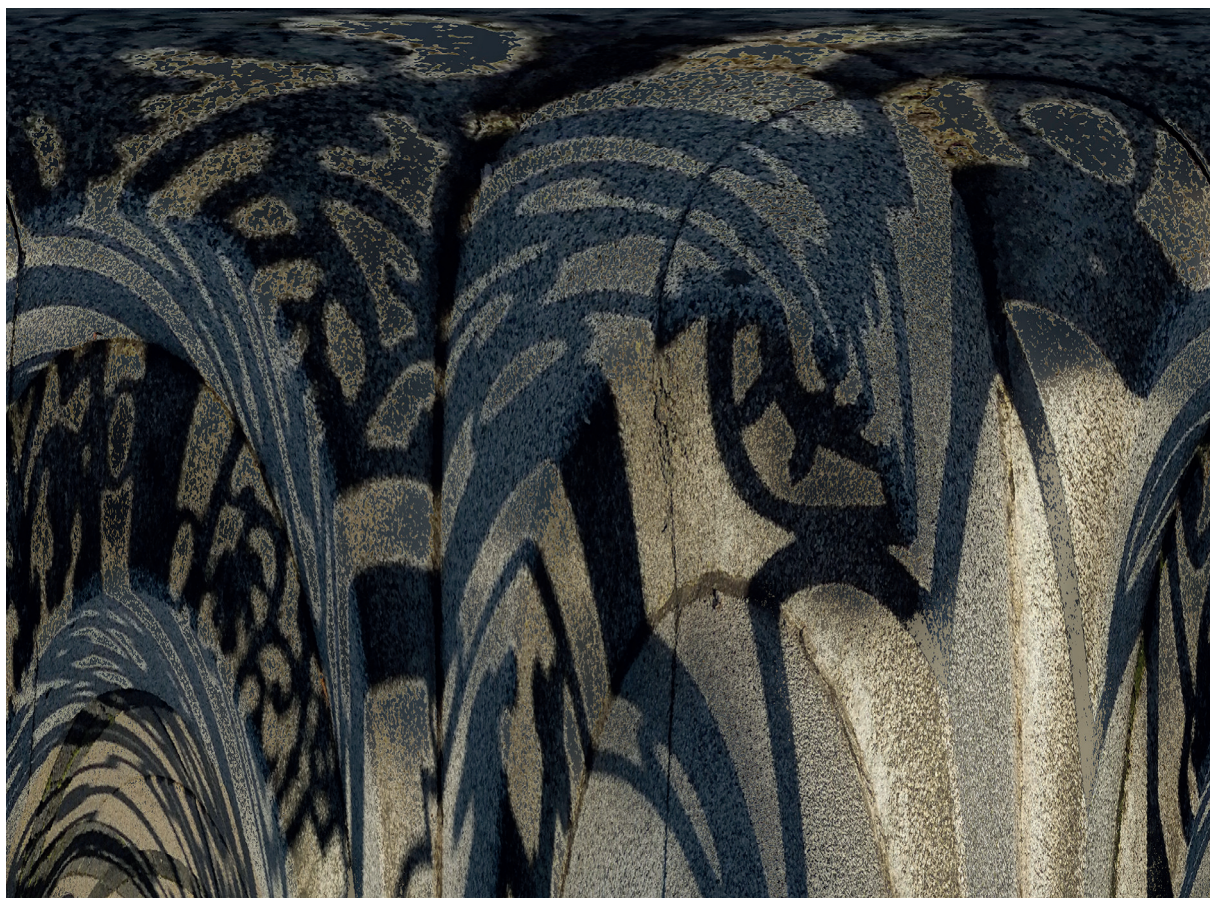
¹⁶ Gyenes 2022a.

5. ábra. Papp Pala László: Projektorpixels 1, 2006. (a művész szíves jóvoltából)

6. ábra. Mojzer Tamás: QR utókép, 2016. (a művész szíves jóvoltából)

7. ábra. Lieber Erzsébet: *Írás-Jelek 1.*, 2021. (a művész szíves jóvoltából)

Már utalás történt arra, hogy a mail-art, a xerox és fax műfaja, esztétikája az ezredfordulót követően egyre inkább a digitális megoldásokba „torkollott”. A Kaposart által szervezett „Kelet-európai digitális üzenet” (Vaszary Képtár, 2007) már a megváltozott helyzet egyértelmű lenyomata. Kaposvári, illetve a város kulturális életéhez kötődő kiállítók ezen a nagyobb léptékű bemutatón a következők voltak: Mojzer Tamás, Gyenes Zsolt, Klencsár Gábor, Vörös András, Rónai Gábor, Papp Pala László, Ország László, Lengyel Zsüliett, Tollas Tamara és Vágner Mátyás. Talán ez volt az első olyan „vegyes” kiállítás Kaposváron, ahol, az állóképek mellett a videoművészet is számottevő súllyal jelent meg, mint kifejezési forma (pl. Mojzer, Vörös, Papp Pala és Vágner).

A video elektrográfiához kapcsolható megjelenése a SoBaBu Vizuális Művészeti Egyesületnél is figyelemre méltó. Külön csoportot alkotnak a videóval is következetesen alkotók, mint pl. Papp Pala, Mojzer, Ország, Gyenes és Jancsikity.

A Magyar Elektrográfiai Társaság (MET) az elmúlt két évtizedben jelentős elektrográfiai események közreműködőjeként jegyezhető Kaposváron. A „Festők Városa Hangulatfesztivál” visszatérő szereplője volt a jelentős létszámot magába foglaló társaság. Néhány fontosabb kiállítás ebben a vonatkozásban a „Rippl-Rónai Parafrázisok I.” (2006), a „Leonardo da Vinci, a

reneszánsz ember” (szabadtéri kiállítás, 2008), „A barlangfestő ember” (Európa Park, 2009) és „Európa elrablása” (Európa Park, 2010) volt.

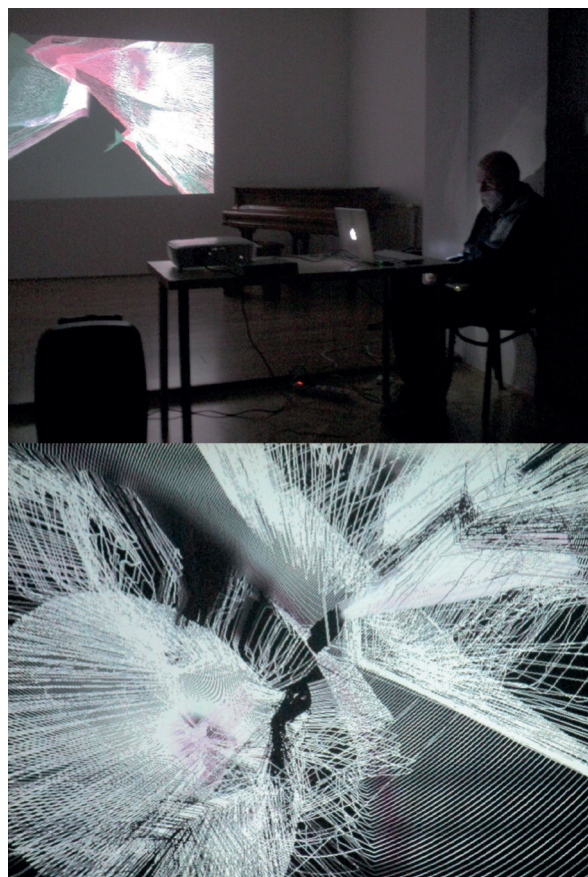
A MET és a Kaposvári Egyetem Művészeti Kara (ma MATE Rippl-Rónai Művészeti Intézet) is több szalon kezdett összekapcsolódni. A MET, illetve volt SoBaBu tagok képviselték, képviselik az egyetemet (pl. Ország, Gyenes, Lieber, Papp Pala, ifj. Ficzek és Károly Sándor).

A 2006-os Rippl-Rónai Parafrázisok folytatásának tekinthető a „Rippl-Rónai értelmezések az elektrográfia nyelvén” című szabadtéri kiállítás az Európa Parkban 2011-ben, szintén a Festők Városa Hangulatfesztiválhoz illeszkedően. A kiállítás szervezője a Képzés Művészeti Alapítvány, a Kaposvári Egyetem, a Magyar Elektrográfiai Társaság és a Vaszary Képtár volt. A városban lakó vagy dolgozó művészek, akik a kiállításon szerepeltek: Rónai Gábor, Papp Pala László, ifj. Ficzek Ferenc, Kiss Melinda, Gyenes Zsolt, Károly Sándor Áron és Ország László.

Egyedülálló módon indított elektrográfia szakirányú alapképzést a Kaposvári Egyetem Művészeti Kara a kétezres évek első évtizedében. Az elektronikus ábrázolás szak felelőse ezeknek a soroknak az írója volt és ennek az alapozó szaknak a keretén belül jött létre az említett szakirány. A Leitner Sándor vezette kar nyitott

8. ábra. Gyenes Zsolt/NAG: Searching the Net for Rippl-Rónai (Powered by Google), 2011.

9. ábra. Gyenes Zsolt: „Komprovizáció”, élő elektronika, 2022. (Fotók: Koszits Attila)

volt az új tartalmak beépítésére, a kísérletezésre is. A szakmai rész kidolgozásában, az említettekén kívül Bohár András és Ország László szerepe meghatározó fontosságú volt.

Bohár András (1961–2006) esztéta, filozófus, képzőművész 2003-tól tanított Kaposváron az egyetemen. Jelentősége az egész magyarországi elektrográfiában meghatározó; alapokat teremtő elméleti és alkotói munkásság. A már többször hivatkozott Képirás Füzetek egyik missziója, hogy Bohár írásait összegyűjtse, megjelentesse. Hét önálló kiadvány és további írások láttak napvilágot tollából a Füzetek keretében. Itt publikált tanulmányai 1994 és 2003 között íródtak, melyek leginkább az elektrográfia önazonosságának, öndefiníciójának alapvető, kihagyhatatlan tanulmányai. Címek szerint, a megjelenés sorrendjében ezek a következők: „Elektrográfia”; „Jelenség és értelem”; „Hátár-műfaj”; „Háttér-esztétika”; „A fénymásolás művészetéről”; „Az elektrográfia jelensége és jelentősége”; „A másik másolta és A művészet mint kommunikációs forma”. Bohár áttekintéseiben a témához művészet-filozófiai, művészetszociológiai és alkotástipológiai problémák felvázolásával közelít. A levinasi fenomenológia, Heidegger filozófiája, Virilio esztétikája, csak néhány fontos kiindulás számára az 1990-es évek hazai elektrografikájának, későbbi elektrográfiájának tárgyalásához. Bohár elektrografusként is maradandót alkotott. Amint ebből a tanulmányból is kiderülhetett, sok kaposvári kiállítás, rendezvény létrejött, megszervezése kapcsolódik személyéhez.

A Kaposvári Egyetem elektrográfiai szakirányán tanuló hallgatók és oktatóik 2011-ben az „Instant” című kiállításon mutakoztak be a Sóház Galériában, Szi-getváron (l. később is).

„Az elektrográfia ugyanis nemcsak képzőművészet, hanem kicsit zene, kicsit költészet is. Aki árammal alkot képet, jelekkel, jelzésekkel kínálja a technológiát, saját idegrendszerét áramkörökkel toldja meg, társalkodóvá, társalkotóvá teszi az algoritmusokat. Az alkotás folyamata egy ősi és szakrális rítussal, a felajánlás, az áldozathozatal gesztusával veszi kezdetét. A művész valami hozottat, sajátot, belsőt, intimet ajánl fel a gépek számára.” – írta az „Instant” kiállítás kapcsán Vass Norbert.¹⁷

A Kaposvári Egyetem, korábban Tanítóképző Főiskola, illetve annak galériája (Csokonai, K.B., majd Rippl elnevezéssel) az 1990-es évektől kezdve fontos helyszíne az elektrográfiához kapcsolódó eseményeknek.

A Magyar Elektrográfiai Társaság az egyetemmel közösen szervezte meg és bonyolította le „A hiba esztétikája” című szimpoziumot a hozzá kapcsolódó kiállítást 2017-ben.¹⁸ A kiállító művészek között jó néhány kaposvári, illetve a városhoz kötődő alkotó volt; Barti Magdolna, Bohár András, Gyenes Zsolt, Károly-Zöld Gyöngyi, Lieber Erzsébet, Ország László és hallgatók, mint Szűcs Kata és Varga Viktor. A szimpozionon az egyetem oktatói is előadtak; Gyenes Zsolt, Kozma Péter, Ország László és Szalay Miklós.

¹⁷ Vass 2011.

¹⁸ Gyenes 2017.

A budapesti MET Galériában megrendezésre került „MIX-UP” (2017) kamarabemutató az egyetem oktatóinak – ifj. Ficzek Ferenc, Gyenes Zsolt, Kozma Péter, Leitner Barna és Lieber Erzsébet – elektrográfiai munkáiból nyújtott válogatást. „A kiállítás a hiba fogalmát kitágítva nemcsak a mű elkészítése közben véletlenszerűen, előre nem kódoltan keletkező hibákra fókuszál, hanem ennél tágabb értelemben a rendelkezés, a tökéletlenség, mint a fejlődés lehetséges inspirálója, a túlélés lehetősége merül fel.” – írta Uhl Gabriella művészettörténész.¹⁹

Szigetvár a dél-dunántúli régió része, kulturális szempontból, Pécsen kívül, kapcsolódik Kaposvárhoz is. A Zentai Gábor által vezetett Szigetvári Kultúr- és Zöld Zóna Egyesület fontos szerepet játszott az elektrográfia megismertetésében, népszerűsítésében. Kiállításoknak, szimpóziumoknak adtak helyet a Vár-dzsámiban, a Vigadóban és a Sóházban, szakmai kiadványokat támogattak és itt jött létre a Bohár András Magyar Elektrográfiai Gyűjtemény/Múzeum is (2010). Ezek a kortárs művészeti események leginkább a Magyar Elektrográfia Társaság (MET) társszervezésében valósultak meg.

Kováts Borbála szervezte a Közép-Európai Fényműhely kiállítását, mely a Vár-Dzsámiban és a Vigadóban valósult meg 2001-ben. Ugyanebben az évben volt a „Lát-Határ” Nemzetközi Összművészeti Fesztivál a Sóházban. A Képzőművészeti Alapítvány és a Szigetvári Kultúr- és Zöld Zóna Egyesület a II. Elektrográfiai Szimpózium keretében rendezte meg a „Rippl-Rónai értelmezések az elektrográfia nyelvén” című kiállítást. Az összesen negyven alkotás a Vár falán nagyméretű molinókon és stilizált festőállványokon volt megtekinthető 2006-ban. A „Homage á Moholy-Nagy László” című nemzetközi kiállítást a Vigadó Kulturális Központba szervezte a MET, 2007-ben. „A magyar elektrográfia története I.” a Vigadó Kulturális Központban volt látható, 2008-ban. Két évvel később szintén a Vigadó adott otthont a „Magyar elektrográfia 1980-2010” című bemutatónak. Már említésre került ebben az írásban a 2011-es, a Kaposvári Egyetem elektrográfia szakirányon tanuló hallgatóinak és oktatóinak a kiállítása. A Sóházban önálló kiállítást rendeztek Szombathy Bálint műveiből, illetve Lux Antal festményeiből, videóiból, és elektrográfiaiból, a Berlinben élő művész szervesen összekapcsolódó életművéből, továbbá Herendi Péter *Maszkjait* is ott mutatták be. 2012-ben hozzávetőleg ötven alkotó, közel háromszázötven munkája volt a Bohár András Magyar Elektrográfiai Múzeum állományában, bár ezek mindegyikének kiállítására természetesen sem a Sóház Galériában sem pedig a Vigadó terében nem volt lehetőség.²⁰ A MET folyamatosan rendezte meg az Elektrográfiai Szimpóziumokat, kapcsolódó kiállításokkal a Vigadó Galériában és a Dzsámiban (2003, 2004, 2005, 2006, 2009, 2010).

Néhány rövid megjegyzés Kaposvár művészeti életéhez

Bátai Sándor egyik legjobb ismerője, évtizedekig meghatározó alakítója volt Kaposvár kortárs művészeti életének. Írásos feljegyzése alapján kerül összefoglalásra ezen a helyen néhány összetevő, kultúrpolitikai felvetés.²¹ Leginkább továbbgondolásra érdemes kérdések fogalmazódnak meg.

A kor akkori kultúrpolitikája nem véletlen, hogy ebben a városban engedte a Csiky Gergely Színház működését. A színházi kísérletekre „kijelölt” városok, Kaposvár, Kecskemét és Szolnok mellett, hasonló történet a képzőművészet területén is, ahol Pécs és Szekesfehérvár volt kivételezett helyzetben. Ez részben Kaposvár kulturális hagyományainak hiánya miatt is alakulhatott így. A kellő mértékű progresszív, haladó szemlélet hiánya napjainkig jelen van, kivételként talán Takáts Gyula irodalmi, Bors István és Ungvári Károly szobrászati, illetve festészeti munkássága említhető az 1970–80-as években. Előbbiek tükrében törvényszerű a Rippl-Rónai József Stúdió (1987–1992) és a Káplán Géza, Klencsár Gábor és Lékai Sándor alkotta művészeti közösség rövid életű léte.

A Vaszary Képtár 1996-2011 közötti működése során országosan ismert rangos kiállítóhelyé vált. Az évezred tízes éveitől a kortárs művészeti kiállítóhelyek többsége megszűnt (pl. Kapos Art, Szín-Folt és Pannon Galéria). A Vaszary Képtár és a Rippl-Rónai Múzeum csak keveseknek tud bemutatkozási lehetőséget biztosítani az ismert anyagi és szervezeti okok miatt.

A helyi sajtóból és televízióból eltűnt vagy esetlegessé vált a képzőművészeti eseményekről szóló „értő” tudósítás. Hiányzik egy olyan művészeti lap, mely hasonlóan a Zalaegerszegen megjelenő Pannon Tükrökhöz rendszeresen helyt ad az ott élő művészek bemutatkozásának.

Ezek a felvetések, illetve további hiányok feltárása, megfogalmazása építő jellegű vitát indíthatna el a város kulturális-művészeti helyzetéről, a legfontosabb ez irányú célok megvalósításának előmozdítására. Az a pezsgő művészeti élet, ami a szerző reménye szerint ebből a dolgozatból is kiderül, és ami a rendszerváltást követő két évtizedben volt tapasztalható, a korhoz igazodva ismételtelen pezsgőbb életet hozhatna „Somogyország” fővárosának. Az a kortárs művészeti fellendülés, melyben az itteni elektrográfusoknak nagy szerep jutott, jó példával szolgálhatna a következő generáció számára.

Külön köszönöm Bátai Sándor segítségét, aki néhány kérdéses évszám és információ vonatkozásában eligazított! (Gy. Zs.)

19 HAász 2017, 29.

20 Vass 2012.

21 Bátai 2013-2015.

Irodalom

- A HÉT MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZE: N. Mészáros Júlia (Interjú). Online: <https://www.computerart.hu/index.php/kiallitasaink-hireink/356-a-het-muveszettortenesze-n-meszaros-julia> (2022. 02. 28.)
- A MAGYAR KAPCSOLATMŰVÉSZET ÉS KÜLDEMÉNYMŰVÉSZET KRONOLÓGIÁJA. Az Artpool dokumentációjára támaszkodva összeállította Galántai György, 1998-ban. Online: <https://artpool.hu/MailArt/kronologia/90.html> (2022. 02. 28.)
- BÁTAI, S. 2013-2015: Esélyek és lehetőségek egy vidéki városban. Kézirat. A szerző e-mail közlése alapján, 2021.
- BOHÁR, A. 2003: Határ-műfaj, Háttér-esztétika. Képirás füzet. Képirás Művészeti Alapítvány.
- BOHÁR, A. 2009: Az elektrográfia jelensége és jelentősége. Képirás füzet. Képirás Művészeti Alapítvány.
- ÉNEKLŐ AKADÉMIA 2018: Eseményhorizont. Képirás füzetek, Képirás Művészeti Alapítvány. Online: http://kepiras.com/kepiras_fuzetek/eneklo_akademia.pdf (2022. 03. 31.)
- FENYVESI TÓTH, Á.: Online: https://acbgaleria.hu/artist/fenyvesi_toth_arpad (2022. 03. 28.)
- FENYVESI TÓTH, Á. 2001: Képregények. Képirás füzetek, Képirás Művészeti Alapítvány.
- GYENES, Zs. 2009: Posztmédiák. (Szerk.: Gyenes, Zs.) SoBaBu Vizuális Művészeti Egyesület, Kaposvár. Online: <http://gyenes62.hu/sobabu/posztmedia.pdf> (2022. 03. 30.)
- GYENES, Zs. 2017: A hiba esztétikája. (Szerk.: Gyenes, Zs.) Online: <http://vizualzene.hu/hiba.html> (2022. 04. 05.)
- GYENES, Zs. 2018: CT a művészetben. A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei. Online: http://real.mtak.hu/91635/1/23_GyenesZsolt_313-318.pdf (2022. 03. 30.) <https://doi.org/10.26080/krrmkozi.2018.5.313>
- GYENES, Zs. 2021: Elektromédia – A Képirás füzetekről. In: Fejezetek a magyar elektrográfia történetéből. Képirás Művészeti Alapítvány.
- GYENES, Zs. 2022a: Audiovisual improvisation 1. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=-Z8raTYZG0M> (2022. 04. 17.)
- GYENES, Zs. 2022b: Audiovisual works of art. Online: http://gyenes62.hu/hybrid_media.html (2022. 04. 17.)
- GYENES, Zs. – JANCsikITY J. 2002: Projekció. (Szerk.: Gyenes, Zs. - Jancsikity, J.) SoBaBu Vizuális Művészeti Egyesület, Kaposvár. Online: <http://gyenes62.hu/sobabu/projekcio.pdf> (2022. 03. 30.)
- GYENES, Zs. – LIEBER, E. 2003: Horizont. . (Szerk.: Gyenes, Zs. - Lieber, E.) SoBaBu Vizuális Művészeti Egyesület, Kaposvár. Online: <http://gyenes62.hu/sobabu/horizont.pdf> (2022. 03. 30.)
- GYENES, Zs. – LIEBER, E. – PAPP, L. 2005: KIVETÍTÉS. (Szerk.: Gyenes, Zs. - Lieber, E. - Papp, L.) SoBaBu Vizuális Művészeti Egyesület, Kaposvár. Online: <http://gyenes62.hu/sobabu/kivetites.pdf> (2022. 03. 30.)
- HAÁSZ, Á. 2014: Magyar Elektrográfiai Társaság 2001-2013. (Szerk.: Haász, Á.) MET, Budapest.
- HAÁSZ, Á. 2017: MET, MET Galéria, kiállítások, programok. (Szerk.: Haász, Á.) Magyar Elektrográfiai Társaság, Budapest.
- HARANGOZÓ, F. Online: <https://somogy.hu/eletrajzok/harangozoferenc.html> (2022. 03. 28.)
- HARANGOZÓ, F. 2004: Elektrográfikák. Képirás füzet, Képirás Művészeti Alapítvány. Online: <http://www.kektoll.com/kepiras/2012/harang.pdf> (2022. 03. 31.)
- KELET-EURÓPAI DIGITÁLIS ÜZENET 2007: Online: http://www.kaposart.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=53:kelet-europai-digitalis-uezenet-2007-kiallitok&catid=17&Itemid=88 (2022. 04. 04.)
- KLENCsÁR, G. – KÁPLÁN, G. 2008: A tárgyak lélek(g)zete. Képirás füzet, Képirás Művészeti Alapítvány.
- KAPOS ART KÉPZŐ- ÉS IPARMŰVÉSZETI EGYESÜLET – EGYESÜLETI KIÁLLÍTÁSOK. Online: http://www.kaposart.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=82 (2022. 02. 28.)
- KOVÁTS, B. 2011: Az elektrografika és az elektrográfia. Online: <http://szalon.arnolfini.hu/kovats-borbala-az-elektrografika-es-az-elektrografia/> (2022. 02. 28.)
- LÁNG, E. 2021: Bevezetés az Elektrográfia című lapszámhoz. Online: <http://kepiras.com/2021/11/lang-eszter-bevezetes-az-elektrografia-cimu-lapszamhoz/> (2022. 02. 28.)
- LIEBER, E. 2021: Írás-Jelek 1. Kézirat. A művész közlése alapján.
- MOJZER, T. 2016: A véget nem érő kép. Képirás online művészeti kiadvány: <http://kepiras.com/2016/04/mojzer-tamas-a-veget-nem-ero-kep/> (2022. 04. 17.)
- N. MÉSZÁROS, J. 2021: A digitális művészet műfajai és technikai háttere. Néhány úttörő jelentőségű művész. In: Fejezetek a magyar elektrográfia történetéből. Képirás Művészeti Alapítvány.
- SZOMBATHY, B. 2012: A magyar elektrográfia rövid története. Szigetvári Kultúr- és Zöld Zóna Egyesület.
- VASS, N. 2011: Árnnyékköltők és fényzenészek. Online: <https://www.prae.hu/article/3509-arnnyekoltok-es-fenyzeneszek/> (2022. 04. 05.)
- VASS, N. 2012: A múzeum mint metafora avagy csapdába csalni az időt. In: Fejezetek a magyar elektrográfia történetéből, Képirás Művészeti Alapítvány
- VASS, N. 2012: Utószó. In: Bohár, A. 1997: A másik másolta, Képirás Füzetek, 2012.

